

**O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi
Toshkent davlat yuridik instituti**

Реферат

Mavzu: So'roq o'tkazish taktikasi

**Bajardi: "3-huquq" fakulteti
4-kurs, "B"-potok, 3-guruh
talabasi Saparbaev S.**

TOSHKENT-2012

REJA:

I. Kirish

- 1. So'roq tushunchasi va ko'rsatuvlarning psixologik asoslari*
- 2. So'roq qilishga tayyorgarlik ko'rish*
- 3. Jabrlanuvchi va guvohlarni so'roq qilish taktikasi*
- 4. Gumon qilinuvchi va ayblanuvchilarni so'roq qilish taktikasi*
- 5. Yuzlashtirib so'roq qilish tartibi*
- 6. Voyaga etmagan shaxslarni so'roq qilish*

II. Xulosa

Kirish

So'roq tergovchi bilan jinoiy voqea haqida ma'lumot beruvchi shaxs o'rtasidagi o'zaro muloqotdir. Qonun talabiga ko'ra, tergovchi so'roq qilinuvchidan ko'rsatuv olish orqali ma'lumot to'playdi. Ma'lumki, so'roq vaqtida olingan ko'rsatuvlar jinoyat shibo'yicha dalil manbaining bir ko'rinishi hisoblanadi, to'plangan axborot la esa jinoyatning ayrim holatlarini aniqlash uchun xizmat qiladi.

Tergov amaliyotida jabrlanuvchi, guvoh, gumon qilingan va ekspert mutaxassislar niso'roq qilish ko'proq uchraydi.

So'roq o'tkazishning qonuniy asoslari O'zbekiston Respublikasi JPK 96-108-moddalari orqali tartibga solinadi. Gumon qilingan shaxslar niso'roq qilish tartibi JPK 109-113-moddalarida ko'rsatilgan. Guvoh va jabrlanuvchilar niso'roq qilish tartibi va usullari ushbu Kodeksning 114-124-moddalarida qayd qilingan.

1. So'roq tushunchasi va ko'rsatuvlarning psixologik asoslari

Kriminalistiktaktikuslublarni qo'llash nuqtai nazaridanguvohva jabrlanuvchilarning prosessual holati va huquqlarideyarlib bir xil bo'lib, ularning holatlarini o'xshashligi sababli bir xil bo'lib, so'roq qilinadi. Lekin u shu prosessual shaxslarning holatlarini ba'zi tomonlari e'tiborga olinib, ularni so'roq qilishda turli uslubni qo'llash mumkin. Jumladan, gumonqilinuvchiga nisbatan jinoyat shi yuzasidan hali aniqlanmagan, shu asosda asosli isbotlar bo'lmaganligi uchun unifaqat gumonqilingan shaxs sifatida so'roq qilinadi. Ayblanuvchi esa tergovchining unga nisbatan to'plangan dalillari asosida ayblanuvchi sifatida so'roq qilinadi va taktikuslublar mana shu holatlarga asosan qo'llaniladi.

Guvoh bilan jabrlanuvchining prosessual holatideyarlib bir xil, huquqlari ham o'xshash. Lekin ayrim holatlarda mavjudki, guvoh bilan jabrlanuvchi orasida ba'zi farqlar ham bor. Jumladan, jabrlanuvchi jinoyat oqibatidan bevosita moddiy, ma'naviy va jismoniy zararko'radi, shuning uchun tergov natijasidan birmuncha manfaatdor.

So'roq jarayonida jabrlanuvchiko'rsatuv berishda voqeani to'g'ri va ob'ektiv yoritishiga uning shaxsiy adovat va psixologiyasi, ya'ni ruhiy holatini sirtida ko'rsatish mumkin. Guvohda esa bu xususiyatlar bo'lmaganligi uchun odatda xolis ko'rsatuv beradi.

So'roq qilinuvchi shaxslar ko'rsatuvlarining shakllanishini murakkab jarayondir, chunki uning yuzasiga kelishida hissa bilish va mantiqlilikni o'rnatishni talab qiladi. Shu sababli so'roq qilishda shaxsning ruhiy holatini, xususiyatlarini nazarda tutgan holda taktikuslublarni qo'llab, jinoyatiga tegishli dalillarni olish mumkin.

Ko'rsatuvni qanday hosil bo'lishini, uning psixologik asoslarini bilish tergovchiga taktikuslublarni to'g'ri qo'llashga yordam beradi. Gumonqilinuvchi aybdor, guvoh va jabrlanuvchilarning jinoyatida tutgan turli prosessual holatida hamda tergov qilinayotgan shaxsning jinoyatdagi roli qarang, ularni so'roq qilishda farqlar mavjud. Ammo ko'rsatuvlarning tashkil topishida o'ziga xos umumiy psixologik qonuniyat ham bor, albatta. Tergov qilinayotgan jinoyat holatlarini qabul qilish, xotirada saqlab qolish va gapirib berish jarayoniga ta'sir ko'rsatuvchi ob'ektiv va sub'ektiv faktorlar guvoh va ayblanuvchiga bir xil ta'sir ko'rsatish mumkin. Jinoyatchi o'zini shubhali birga ishtirokchilarning voqea sodir bo'lgan joyda bo'lgan shaxslarning harakatlariga bog'liq holda konkret holatlarni umumiy psixologik qonuniyat asosida idrok qiladi va esda saqlab qoladi.

Hodisaning bir zumda bo'lib o'tishi, eshitish va ko'rishning noqulayligi va kamchiligi, xotiraning o'ziga xosligi va shunga o'xshash ob'ektiv va sub'ektiv omillar, jinoyat holatini idrok qilishdan (guvohmi yoki ayblanuvchimi) qat'inazar, o'z ta'sirini ko'rsatadi. Shuning uchun guvoh va jabrlanuvchiga emas, balki gumonqilingan va ayblanuvchini so'roq qilishda ham ko'rsatuvning shakllanishidagi umumiy psixologik qonuniyatni e'tiborga olish lozim. Insonda hodisa yoki voqeani idrok qilish vaqtida to'g'ri shu guvohlik bergunga qadar bo'ladigan ruhiy o'zgarishlarni uch bosqichga bo'lish qabul qilingan. Ruhiy prosesslarning barqaror bo'lishi, vaqt bo'yicha farq qilishi, mazmuni, kechish jadalligiga asos qilib olingan. Bular ko'rsatuvning shakllanish bosqichlarideyiladi.

Bu bosqichlar quyidagilardan iborat:

- a) hodisa va uning ayrim qismlarini idrok qilish;
- b) eshitgan, ko'rgan ma'lumotni xotirada saqlab qolish;

v) tiklash, ya'niso'roqqilishvaqtida so'zlabberish.

Harqaysikonkretko'rsatuvnitashkiltopishiuchunyuqoridagibosqichlarningbo'lishis hartemas, qatorholatlarda ularning ayrimlaritegishli ob'ektivva sub'ektivsharoitlarga ko'ra yuzaga kelmasligimumkin. Ko'rsatuvningtashkiltopishjarayoniqandayturga bo'linmasinyuqorida umumiye'tirofetilganuchbosqichdanvozkechishimumkinemas.

2. So'roq qilishga tayyorgarlik ko'rish

Jinoyatbilanbog'liqholatlarnibilib olish, aniqlashma'lumtayyorgarlikko'rishni, uningo'ziga xosxususiyatlarini, ayblanuvchiningshaxsinipuxta o'rganishnitalabetadi. Ayblanuvchiningshaxsinio'rganishda uningma'naviydunyosi, turmushdagio'zni, yurish-turishiga doirtomonlarbatafsilo'rganilishikerak.

So'roq odatda tergovchixonasiyokimaxsus ajratilganxonada olibborilishikerak. So'roqqilishxonasida so'roqqilinuvchio'zininihoyatda erkinsezishi, uningruhiyatiga moslanganbo'lishi, so'roqqilinayotganxonada kishie'tiborinichalg'itadigankeraksiznarsalar, jihozlarbo'lmasligi, hattokitashqidunyobilan aloqa uzilganbo'lishizarur.

Ayblanuvchiniso'roqqilishdan oldintergovchiningbutunharakati, e'tiborifaqatshumasalaga qaratilishi, mazkurtayyorgarlikda tergovchisertakallufbo'lishibilano'zinidavlatvakilisifatida ko'rsata olishilozim. Gumonqilinuvchiva ayblanuvchiniso'roqqilishdan avvalunga nisbatanqandaydalillarmavjud, so'roqjarayonida ulariyolg'onko'rsatuvberabo'lsa, unifoshetishuchunqo'llanadigandalillar, hujjatlarpuxta tekshirilganbo'lishilozim.

So'roqjarayonida so'roqqilinuvchishaxsga uniko'rsatmasinitekshirish, ayrimqismlarinito'ldirishva aniqlashuchunqo'yiladigansavollar oldindan, taxminanbo'lsa-da, tayyorlanibqo'yilishilozim.

So'roqqilinuvchilarningqaysilaribirinchi, qaysibirlarikeyinginavbatda so'roqqilinishilozimliginihamtergovchijinoyatishidagimateriallarbilantanishibchiqqandan keyinbelgilab olishizarur.

Jinoiyharakatningqaysibirholatlarikimtomonidanto'laroqyoritilishiga qarabso'roqqilinuvchilartartibibelgilanishimaqsadga muvofiq.

So'roqotkazishvaqtiva joyihamtergovchiningo'ztajribasiva ishining alohida holatlariga qarabbelgilanishimumkin.

So'roqqa tayyorgarlikko'rishquyidagilardaniborat:

a) jinoyatishinio'qibo'rganibchiqish;

b) guvohning ayblanuvchiga, jabrlanuvchiga va ishbo'yicha ayrimdalillarga nisbatanbo'lganmunosabatini aniqlash;

v) so'roqvaqtida beriladigansavollarnibelgilabqo'yish;

g) so'roqvaqtida kerakbo'libqoladiganmateriallarni, ashyoviydalilbo'lganhujjatlarnitayyorlash;

d) so'roqqilishvaqtiniva joyinibelgilash.

Jinoyatishibilantanishishjarayonida qaysiguvohdanqandayfaktlarni aniqlash, ularqaydarajada voqeaniyoritibbera olishiva boshqa masalalarhalqilinadi.

Ishbo'yichaguvohlarningsoniko'pbo'lsa, ularningharbiriningshaxsi aniqlanib, ishningepizodlariga asosankimbirinchinavbatda, kimkeyinginavbatda

so'roqqilinishibelgilanadi. Shubilanbirga ularning ayblanuvchiga nisbatanbo'lganmunosabatiham aniqlanishilozim.

Guvohlarningo'zaro munosabativa jabrlanuvchiga nisbatan aloqasihamso'roquchun ahamiyatga egadir. Shuninguchunularningshaxsi, turmushi, xizmatini aniqlashbilanbirqatorda mazkurishbo'yicha o'zaro munosabatini aniqlashdarkor.

Ko'rsatuv olishvaqtida harbirguvoho'ziga xosbo'lganruhiyholatlarninamoyonqila boshlaydi; ularga turlicha usullarniqo'llashga to'g'rikeladi. Ba'zilarga savolberishbilanbo'lsa, ba'zilarga oddiysuhbatbilanvoqeanieslashga yordamberishmumkin. Demak, guvohva jabrlanuvchiningishga va ayblanuvchiga nisbatanbo'lganmunosabati asosida qatorsavollarni oldindanmo'ljallabqo'yishlozimbo'ladi.

So'roqvaqtida beriladigansavollarniko'rsatuv olishjarayonida o'zgartirishva borlarinito'ldirish, yangisavollarnikiritishmumkin.

Agarguvohningko'rsatuvidagi ayrimfaktlarto'g'riligiga shubha tug'dirsa, unga tekshiruvchiyokiyo'g'onni ochibtashlashga yordamberuvchisavollarniberishmumkin. Shundaysavollarham oldindanmo'ljallanibqo'yilishikerak.

So'roqvaqtida qo'llanilishimumkinbo'lganhujjatlar, ayrimfaktlar, jinoyatishiningturlibetlarida joylashganbo'ladi, ularniso'roqvaqtida izlabo'tirmaslikuchun oldindanmo'ljallab, ishningshubetlariga belgilarjoylashtiribqo'yishlozim.

So'roqo'tkazishvaqtibilanjoynibelgilash, so'roqnatijalariga turlicha ta'sirbo'lishiga sababbo'ladi. Jabrlanuvchilarni, guvohlarni alohida xonada so'roqqilish, tinchva xotirjamliksharoittug'dirishilozim. So'roqvaqtiham avvaldanbelgilanishi, guvohlarni oldinma-ketinligi, navbatibelgilanishiso'roqnatijasiga ijobiyta'siretadi. Agar ayblanuvchiishbo'yicha ayrimfaktlarnitasdiqlovchiguvohnichaqirishniiltimosqilsa, guvohniko'pkechiktirmaychaqirishlozim.

Chunkiayblanuvchiningyaqinkishilariyokio'ziguvohbilan aloqa bog'lashimumkin, kerakholatlarni aytishniyuqtirib, unga ta'siretibqo'yishimumkin.

So'roqqa chaqirilganguvohlar alohida xonada bo'lishi, ko'rsatuv olishuchunbitta-bitta chaqirilishiva uningko'rsatuviniboshqa guvohlareshitmasligilozim. Buninguchunso'roqo'tkazishdan avvalkeraklisharoitniyaratishva o'ylabchiqishdarkor.

3. Jabrlanuvchi va guvohlarni so'roqqilish taktikasi

So'roq o'tkazishning umumiy prosessual tartibi uch bosqichdan iboratdir:

- a) so'roqqilinuvchining shaxsini aniqlash;
- b) so'roq qilinuvchining ko'rsatuvini eshitish;
- v) savol-javob o'tkazish.

So'roq boshlashdan avval tergovchi guvohning pasporti yoki boshqa shaxsiy hujjatini tekshirishi, so'ngra so'roq bayonnomasi blankasida ko'rsatilgan biografik ma'lumotlarni so'rab bilishi vaayblanuvchi bilan qanday munosabatda ekanligini aniqlashi lozim.

Ayblanuvchi va jabrlanuvchiga nisbatan bo'lgan aloqasidan guvohning ish oqibatidan moddiy yoki ma'naviy manfaatdorligini bilib olish mumkin. Shuning uchun bu masalaga jiddiy yondashmoq darkor.

So'roqning birinchi qismida guvoh va jabrlanuvchilar qasddan yolg'on ko'rsatuv bersa yoki ko'rsatuv berishdan bosh tortsa, ularni O'zbekiston Respublikasi JK tegishli moddalari bilan jinoiy javobgarlikka tortilishi haqida ogohlantiriladi.

Jinoiy javobgarlik haqida ogohlantirishning o'zi kifoya bo'lmay, balki guvohning to'g'ri va to'la ko'rsatuvini ish uchun qancha ahamiyatga ega bo'lishini tushuntirish va uning bu masalaga tushunib etganligi haqida so'roq bayonnomasiga imzosini qo'ydirish lozim.

Takroriy so'roq o'tkazishda ham guvoh noto'g'ri javobi uchun jinoiy javobgarlik haqida ogohlantiriladi va buni o'z imzosi bilan tasdiqlaydi. So'roqning ikkinchi qismi

guvohga mazkur jinoyat ishi bo'yicha nimalar ma'lum, qanday hodisani ko'rgan- eshitganligi gapirib berishni taklif qilishdan boshlanadi.

Guvohning so'zini bo'lmay, uni sabr-toqat bilan eshitish lozim, chunki u tergovchi kutmagan yangi dalillarni yoki ish bo'yicha ahamiyatli bo'lgan holatlarni ochib berishi mumkin.

Guvohning so'zi haddan tashqari cho'zilib ishga kerakli bo'lganlardan "uzoqlashib" ketsa, uni voqea tafsilotlariga "yaqinroq" kelishiga va asosiy ishga tegishli bo'lgan narsalarni so'zlab berishga jalb etish mumkin. Guvoh so'zini tugatgandan so'ng, u qoldirib ketgan dalillar yuzasidan to'ldiruvchi savollar beriladi. Ayrim dalillar yuzasidan tekshiruvchi savollar ham berilishi mumkin. Guvoh va jabrlanuvchiga beriladigan savollar aniq va tushunarli bo'lishi lozim. Shu bilan birga savollar qisqa bo'lib, to'la javob olishga imkon tug'dirishi kerak, ba'zida savolning o'zida javob ma'nosi mavjud bo'lib, ishorali bo'ladi, so'roq qilinuvchi faqat "ha" yoki "yo'q" degan javobni beradi. Bu hol so'roq usuliga xilof bo'lib to'la va ob'ektiv ko'rsatuv olishga to'sqinlik qiladi.

Ba'zi xotirasi zaif guvohlarga eslatuvchi savollar qo'yilishi mumkin. Jinoyat hodisasiga yaqin bo'lgan, ammo ishga aloqasi bo'lmagan holatlarni eslatish yordamida unutilgan voqeani tiklashga yordam beradi. Savol qo'yish vaqtida guvohga ishda bor bo'lgan hujjatlarni, voqea joyi, sxemasi yoki daliliy ashyoni ko'rsatish mumkin. Bu bilan ikkita masala hal qilinadi: birinchidan guvohni unutgan voqealarni eslashga yordam bersa, ikkinchidan qasddan tergovni chalg'itish uchun noto'g'ri ko'rsatuv beruvchi jabrlanuvchi va guvohlarni sirini fosh etishga qurol bo'ladi. Shu tariqa guvohni voqea sodir bo'lgan joyda so'roq qilish ba'zida maqsadga muvofiq bo'ladi. Hodisa joyida ko'rsatuv olish guvohga ayrim faktlarni, daliliy ashyolarni, izlarni va boshqa joyni aniqlashga, joyni chizmasini tuzishga, ilgari chizilgan chizmalar bo'lsa, ularni to'ldirishga va aniqlik kiritishga yordam beradi.

So'roq vaqtida guvohni ruhiy holatini kuzatib borish lozim. Uning qo'yilgan savollariga nisbatan avzoini o'zgarishi, ish uchun dalil bo'la olmasa-da, tergovchiga to'g'ri taktik usul tanlashga yordam beradi.

Guvohning berayotgan ko'rsatuvini diqqat bilan eshitib borish lozim, shu bilan birga uning ba'zi ma'lumotlarini ma'qullash yoki ularni haqiqatdan "yiroq", yolg'on ekanligini anglatuvchi so'z qo'shib turish ko'pincha o'zini oqlamaydi.

So'roq maqsadga muvofiq o'tishi uchun tergovchi faqat guvoh hikoya qilib bergan voqeani qog'ozga tushirish bilan kifoyalanmay, balki so'roq jarayonida faol bo'lmog'i zarur. Guvohning ko'rsatuv qaysi qismi to'la va ob'ektiv, qaysi qismi chala va yuzaki ifodalanganini sezib borishi va ular yuzasidan to'ldiruvchi va aniqlovchi savollarni berib borishi lozim.

Jabrlanuvchini so'roq qilish tartibi va taktik usullari yuqorida ko'rsatilgan guvohlarga nisbatan qo'llanadigan qoidalar va usullarga o'xshashdir. Shu bilan birga jinoiy ish bo'yicha jabrlanuvchining prosessual holatidan kelib chiqadigan ruhiy omillar ham unutilmasligi kerak. Ular ko'rsatuv olish vaqtida ma'lum ahamiyatga ega bo'lib har gal nazarda tutilishi lozim. Jumladan, jinoiy voqea jabrlanuvchiga nisbatan ko'pincha moddiy va ma'naviy yoki boshqa zarar etkazadi. Shuning uchun u ish bo'yicha oz bo'lsa ham manfaatdor bo'lib, ba'zi tafsilotni bo'rttirib ifodalashga harakat qiladi. Shuningdek, jinoiy harakati jabrlanuvchining hayotiga, sog'lig'iga qarshi qaratilgan bo'lganligi tufayli unga shikast etadi, qo'rquv va emosional holati ta'sir etishi, so'roq vaqtida voqeani to'g'ri yoritish olmasligiga sabab bo'ladi, ba'zida esa u qattiq qo'rqishi, hayajonlanishi yoki ta'sirlanishi natijasida voqeani to'g'ri qabul qilmaydi va so'roq vaqtida voqea ma'lumotlarini beixtiyor bo'rttirib, keskinlashtirib yoritadi.

Ba'zi jinoyat ishining turlari bo'yicha jabrlanuvchilar asosan xotin-qizlardir. Savol-javob qilishda ularning sha'niga qattiq tegmaydigan, ochiq so'zlashga imkon beradigan sharoit tug'dirilishi lozim. Agar jabrlanuvchi xotin-qizlar bo'lib, ular uyalish

orqasida ba'zi voqealarni gapirib berishdan bosh tortsa, u holda so'roqni o'tkazish ayol kishiga topshirilishi lozim.

Jabrlanuvchi ko'pgina jinoyat ishlari bo'yicha beixtiyor "ishtirokchi" shaxs bo'lib qoladi. U jinoyat harakatini o'z ko'zi bilan ko'rib, o'z qulog'i bilan eshitib qoladi. Shuning uchun jabrlanuvchi guvohga nisbatan ko'proq narsani biladi va to'laroq ma'lumot beradi.

Guvoh va jabrlanuvchining ko'rsatuvlari dalil manbai bo'lish uchun ularni umumiy qoida asosida har vaqt ishning boshqa holatlari bilan solishtirib tekshirilishi va baholanishi lozim.

4. Gumon qilinuvchi va ayblanuvchilarni so'roq qilishtaktikasi

Gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchini so'roq qilishdan oldin uning shaxsi va shaxsiga tegishli ma'lumotlar, qaysi tilda ko'rsatuv bera olishi aniqlanadi, so'ng so'roq qilinuvchining huquq va majburiyatlari tushuntiriladi.

Ayblanuvchi jinoyat ishini tergov qilish jarayonida asosiy prosessual shaxs hisoblanadi va uni so'roq qilishdan maqsad ish uchun haqqoniy va to'la ma'lumot olishdir.

Ayblanuvchi va gumon qilinuvchi shaxslarni so'roq qilishda ularni ko'rsatuv berishga majburlash, qo'rqitish, zo'rlik ishlatish, aldash va shu kabi qonunga xilof bo'lgan harakatlarni qo'llash ta'qiqlanadi.

Jinoyat ishini tergov qilish jarayonida gumon qilinuvchi va ayblanuvchining prosessual holatlari har xil bo'lsa-da, birga ularni so'roq qilishda qo'llanadigan taktik usullar deyarli bir xildir. Farq shundaki, gumon qilinuvchiga nisbatan tergovchida so'roq davrida hali etarli darajada dalil bo'lmagani uchun uni faqat jinoyatda gumonlaydi, ayblanuvchiga nisbatan esa etarli dalil to'planganligi uchun unga aybini e'lon qilib, so'ng ayblashga asos bo'lgan holatlar yuzasidan so'roq qilinadi.

Ayblanuvchilarning ko'rsatuvi asosan ikki muhim vazifani bajaradi:

1) Ish bo'yicha ayblanuvchining ko'rsatuvi daliliy manba bo'lib, undagi ma'lumotlar ishning ayrim holatlarini to'la ochishga yordam beradi.

Jinoyat voqeasini jabrlanuvchiga va guvohga nisbatan ayblanuvchi yaxshiroq biladi va ko'p vaqtga eslab qoladi. Ayrim fakt va holatlar esa faqat ayblanuvchiga ma'lum bo'ladi.

Shuning uchun ayblanuvchidan mumkin qadar to'la va to'g'ri ko'rsatuv olishga harakat qilinishi lozim.

2) Ayblanuvchining ko'rsatuvi dastlabki tergovda uning himoya vosita bo'lib hisoblanadi. Tergovchi ayblanuvchiga to'la, har tomonlama to'g'ri ko'rsatuv berishga, o'zini himoya qilishga hamma dalillarni, faktlarni keltirishga imkon tug'diradi. Shu bilan birga tergovchi ishga kerak bo'lgan muhim faktlarni, holatlarni aniqlaydi va ayblanuvchining jinoiy javobgarlik masalasini hal qiladi.

Ayblanuvchilar so'roq vaqtida bo'yinlariga qo'yilgan ayblarga nisbatan turlicha munosabatda bo'ladilar:

1) Ayblanuvchi e'lon qilgan ayblarga to'la yoki qisman iqrор bo'ladi, to'g'ri va to'la ko'rsatuv beradi;

2) Ayblanuvchi aybiga iqrор bo'lmaydi va to'g'ri ko'rsatuv beradi, chunki u haqiqatda ham jinoyatni sodir qilmagan;

3) Ayblanuvchi aybiga iqrор bo'ladi "to'la yoki qisman" va yolg'on "noto'g'ri" ko'rsatuv beradi. Buning sababi turlicha bo'lishi mumkin; so'roq qilinuvchi sherigining aybini bo'yniga olib, uning ishini osonlashtirish yoki tergovga ma'lum bo'lmagan xavfliroq holatlarni yashirish yoxud o'zini maqtash, qahramon qilib ko'rsatish maqsadini ko'zlaydi;

4) Ayblanuvchi aybiga iqrор bo'lmaydi va jinoiy javobgarlikdan qutilish maqsadida yolg'on ko'rsatuv beradi.

Tergovchi so'roq o'tkazish vaqtida yuqorida ko'rsatilgan to'rt holatning qaysi biri bilan to'qnash kelganini bila olmaydi. Shuning uchun ayblanuvchilarni so'roq qilish paytida ikki muhim qoidani nazarda tutishi lozim: birinchidan, ayblanuvchining aybiga iqrор bo'lish yoki bo'lmaslikdan qat'i nazar, uning ko'rsatuvini tekshirish zarur va ikkinchidan, tergovda aybini bo'yniga olmagan ayblanuvchilarning ko'rsatuvi "albatta yolg'on bo'ladi" degan xulosa hosil bo'lmasligi lozim.

Jinoyatchilarga ko'pincha aybini qisman bo'yniga olish yoki mutlaqo iqrор bo'lmasdan jinoiy javobgarlikdan qutilishga harakat qilish xosdir. Tergovchining vazifasi har bir ayblanuvchining ruhiy xususiyatiga mos holda taktik usullarni qo'llab, to'g'ri va to'la ko'rsatuv olishdir.

Ayblanuvchini so'roq qilishdan avval jinoyat ishini yana bir bor ko'rib chiqib, kerakli joylaridan - hujjatlaridan alohida yozma izohlar olish lozim chunki, so'roq vaqtida ular zarur bo'lib qolishi mumkin.

Ayblanuvchiga qo'yiladigan savollarni tuzishda esa ayblanuvchining javobini va uning turli xillarini taxminan bo'lsa ham nazarda tutgan holda tayyorgarlik ko'riladi.

So'roq o'tkazish ayblanuvchiga ayb e'lon qilish to'g'risidagi qaror bilan tanishgandan so'ng o'tkaziladi. Jinoyat ishining xususiyatiga va alomatlariga qarab aybini e'lon qilish to'g'risidagi qarorida ayblash uchun umumiy yuridik asoslarni keltirish kifoyadir, ba'zida esa dalil manbaini ham ko'rsatish mumkin, lekin, ayrim faktlarni, ashyoviy-dalillarni ma'lum qilishga shoshilmaslik kerak, chunki ular so'roqning keyingi bosqichlarida zarur bo'lib qoladi.

So'roq yaxshi natijalar berishi, uni muvaffaqiyatli o'tishi uchun tayyorgarlik ko'rish vaqtida tergovchi ayblanuvchining shaxsini o'rganishi va aniqlashi lozim.

Ayblanuvchining shaxsini belgilovchi xususiyatlar: uning xizmat sohasi, turmushi, atrofidagi tanish-bilishlari bilan aloqasi va boshqa tergovga kerak bo'lgan ma'lumotlardir. Ularni tezkor harakatlar va guvohlarni so'roq qilish yo'li bilan aniqlash mumkin. Bu ma'lumotlar so'roq vaqtida ayblanuvchining yolg'on ko'rsatuvini ochib tashlashga yordam beradi. So'roq takroriy o'tkazilganda ham tayyorgarlik ko'rishga to'g'ri keladi chunki, birinchi so'roqdan olingan ko'rsatuvni ko'rib chiqib, qanday kamchiliklarga yo'l qo'yilgan, qanday fakt va holatlar aniqlanmay qolgan, qanday yangi savollar qo'yilishi mumkin va boshqa masalalar belgilab olinadi.

Jinoyatni ehtiyotsizlik bilan sodir qilgan ayblanuvchilarni so'roq qilish, ularning ko'rsatuvlarini asoslash xuddi guvohlarni so'roq qilish usuliga o'xshashdir. Bunday ayblanuvchilar so'roq vaqtida ba'zi holatlarni xotirasidan ko'tarilganligini aytsa yoki boshqa sabablariga ko'ra voqeani to'la so'zlab bera olmasa, guvohlarga qo'llanadigan taktik usullarni ishlatish mumkin bo'ladi.

Lekin jinoyatni qasddan sodir qilgan ayblanuvchilar, odatda, voqeani to'la-to'kis qabul qiladilar va yaxshi eslab qoladilar. Ular jinoyat hodisasidan qanchalik manfaatdor bo'lsalar, uning ochilmasligiga shunchalik harakat qiladilar. Shuning uchun bu xildagi ayblanuvchilarga qo'llanadigan taktik usullar bir muncha boshqachadir.

Qonunga binoan ayblanuvchining ko'rsatuv berishi ixtiyoriydir. U ko'rsatuv berishdan bosh tortgani va yolg'on so'zlagani uchun jinoiy javobgarlikka tortilmaydi. Ayblanuvchini qo'rqitish, aldash, zo'rlik ishlatish, yolg'on va'dalar berish yo'li bilan ko'rsatuv olish g'ayriqonuniydir.

Ayblanuvchilarni so'roq qilish guvohlarni so'roq qilish tartibi singari uch qismdan iborat:

So'roqning birinchi qismida ayblanuvchining shaxsini aniqlash, tergov jarayonida unga nisbatan qo'llanadigan ehtiyot choralarini tanlashga va turli hodisa-holatlarning oldini olishga yordam beradi.

Agar ayblanuvchi ochiqda bo'lsa, uning hujjatlari tekshirilib shaxsiga tegishli ma'lumotlari yuzasidan so'roq qilinib, hujjatlardagi ma'lumotlarga solishtirish zarur. Qamoqda bo'lgan ayblanuvchi uning shaxsiy hujjatlari jinoyat ishida bo'ladi va tergovchi ularni oldindan tekshirib chiqishga imkoni bor.

Anketa ma'lumotlari aniqlangandan so'ng tergovchi ayblanuvchini aybini e'lon qilish qarori bilan tanishtiradi va zarur bo'lsa, aybining mohiyati tushuntiriladi. Shuningdek, prosessual qonunga binoan ayblanuvchining prosessual huquqlari ham tushuntiriladi.

So'roqning ikkinchi qismi ayblanuvchining tushuntirishini eshitishdir. Buqismda quyidagitaktikqoidalarnazarda tutilishidarkor.

1) ayblanuvchiningqandaybo'lmasinsodirqilinganjinoyatga iqrorto'lishiga majburlanmasliklozim, aksholda usudda aytganso'zidanboshtortadiva dastlabkitergovda

unimajburqilganliklarini aytadi, natijada jinoyatniisbotlashqiyinlashadiva ishqayta tergovga yuboriladi.

2) ayblanuvchiningso'zinisavollarbilanyokiluqma tashlashbilanbo'lmasdan, uningko'rsatuvini oxirigacha tinglashzarur. Garchi ayblanuvchiyolg'onko'rsatuvberayotganligisezilsa ham, unga so'zini oxirigacha etkazishga imkonberilmog'ilozim.

Ammo ayblanuvchi ataylabjinoyatishiga aloqasibo'lmagannarsalaryuzasidanma'lumotbersa, tergovchiuniishga tegishlibo'lganfaktlaryuzasidanso'zlashga chorlashizarur.

3) jinoyatishimurakkab, birnecha epizoddaniboratbo'lsa, so'roqharbirepizodyuzasidan alohida olibborilishilozim. Birepizodyoritilgandanso'ng ayblanuvchiga savolberibjavobinieshitib, so'ngra ikkinchiepizodyuzasidanso'roqqa o'tishlozim.

So'roqninguchinchiqismi ayblanuvchiga savolberib, uningjavobini olish. Buengmurakkabva mas'uliyatlimasaladir. So'roqningbubosqichitergovchidanuningmutaxassislikmohiyatini, ilg'ortajribasiniva boshqa ijobiyxususiyatlarini amalga oshirishinitalabqiladi. Ayblanuvchilarga beriladigansavollaruchturda bo'lishimumkin: to'ldiruvchi, aniqlovchiva tekshiruvchi. Ularquyidagimasalalarnihalqilishga imkonberadi:

a) jinoyatishiga aloqasibo'lganfaktlaryuzasidanto'la va hartomonlama ma'lumot olish. Ayblanuvchio'zinihimoyaqilishuchunqanday asoslarkeltirganva ularnito'g'riliginitekshirish;

b) tergovdavrida ma'lumbo'lmaganyangima'lumotlar olish.

v) ayblanuvchiberganko'rsatuvining ayrimnoaniqbo'lganjoylariniyoritish;

g) ayblanuvchiko'rsatuvinittekshirishga zarurbo'lgan ayrimholatlarni aniqlash;

d) ayblanuvchiningberganko'rsatuviiishning asosiyholatlariga qarama-qarshibo'lsa, uniyolg'ongapirganliginifoshetish.

So'roqvaqtida ishlatiladigandalillartekshirilgan, aniqlanganva ishonchlibo'lishilozim. Tergovchio'zixitoyorida bordalillarnihammasini ayblanuvchiga ko'rsatishiyokibildirishizaruremas, yolg'onso'zlayotgan ayblanuvchiningko'rsatuviniqanchalikkaqiqatdanuzoqekanliginiisbotlovchifaktlar, dalillarningharbirinio'zo'rnida keltirib, ayblanuvchini "quolsizlantirib", to'g'riko'rsatuvberishga majburqilishilozim.

Ba'zi ayblanuvchilar avvaldanso'roqvaqtida gapiradiganmavzularinio'y labtayyorlabqo'yadi. Tergovchisavol-javobqilishbosqichida unga kutilmagansavolniberib, ishbo'yicha aniqlanganma'lumvoqeaniqandaytushuntirishiniso'raganda, ayblanuvchidarholjavobberishga qiyinalibqoladiva haqiqatniso'zlashdanboshqa ilojyo'qligini anglaydi. Ba'zida, jinoyatishiningxarakteriga qarab ayblanuvchiningruhiyxususiyatininazarda tutibjinoyathodisasiqandayro'ybergan, nimalartopilgan, jinoyatning asosiyholatlariqayyo'sinda yuzberganligini ayblanuvchiga aytibberishmumkin, buholda so'roqqilinuvchitergovga hamma holat-vaziyatlarma'lumekanligiga iqrorbo'lib, to'g'rimalumotberishdanboshqa ilojyo'qligiga ishonchhosilqiladi.

Jinoyatda gumonqilinganshaxsniso'roqqilishtartibi, ayblanuvchiniso'roqqilishtartibisingari olibboriladi. Shubhalanuvchishaxsham, ayblanuvchisingariyolg'onko'rsatuvberganligiuchunyokiko'rsatuvberishdanboshtortganli giuchunjinoiyjavobgarlikka tortilmaydi.

5. Yuzlashtirib so'roq qilish tartibi

Tergov amaliyotida yuzlashtirish ilgari so'roq qilingan ikki shaxsni bir-biriga yuzlashtirib so'roq qilishdir. Yuzlashtirish ikki guvoh, ikki ayblanuvchi, jabrlanuvchi, guvoh va ayblanuvchilar bilan o'tkaziladi.

Yuzlashtirishning asosiy vazifasi jabrlanuvchi, guvohlarning, gumon qilinuvchi va ayblanuvchilarning ko'rsatuvlaridagi jiddiy qarama-qarshiliklarni va boshqa kelishmovchilik vaziyatlarni bartaraf qilishdir. Ko'rsatilgan holatlar yuzlashtirish bilan hal etish imkoni bo'lmasa, ekspertiza, tanib olishga taqdim etish va boshqa tergov harakatlari orqali hal etiladi va yuzlashtirishning hojati bo'lmaydi. Ba'zi ma'lumotlarning vaqti, kuni, soati kabi axborotni muassasa yoki tegishli xizmatchilardan bilib olish mumkin. Shuning uchun yuzlashtirishni zaruriyat tug'ilsagina, o'tkazish mumkin. Bu tergov harakatining yutug'i shundan iboratki, yuzlashtirishda ishtirok etgan shaxslar so'roq davrida bergan noto'g'ri ko'rsatuvlarini o'zgartirib, to'g'ri so'zlashlari mumkin. Shu bilan birga ular yodidan ko'tarilgan ayrim faktlarni eslashlari, ishga tegishli bo'lgan yangi ma'lumotlarni berishlari mumkin.

Ba'zida yuzlashtirish paytida so'roq qilinuvchilardan biri ilgari bergan ko'rsatuvidan bosh tortib uni o'zgartiradi, yangi voqeani, faktlarni o'ylab chiqadi, shu bilan sirini fosh etadi, ya'ni yolg'on ko'rsatuv berganligini bildirib qo'yadi. Bunday guvoh yoki ayblanuvchi yuzlashtirishdan so'ng qayta takroran so'roq qilinishi maqsadga muvofiq.

Yuzlashtirish tartibi quyidagicha: yuzlashtirib so'roq qilinuvchilar guvohlar bo'lsa, ular yolg'on javob berish va javob berishdan bosh tortishi uchun jinoiy javobgarlik haqida ogohlantiriladilar va bu haqda bayonnomaga imzo chekadilar. Shundan so'ng bir-birlarini tanishi, qanday munosabatda ekanligi haqidagi javoblari bayonnomaga yoziladi.

Savol-javobharqaysisibilan alohida o'tkaziladi. Yuzlashtiruvchilardan biriga savol qo'yiladi va uning javobitinglanadi, so'ng ikkinchisiga ham shu savol berilib, uning javobi olinadi. Yuzlashtirish bayonnomasining chaptomoniga so'roq qilinuvchining biriga qo'yilgan savol va javob yoziladi. O'ng tomonida ikkinchisining savol-javobi yoziladi. Tergovchining savol tugagach, ular bir-birlariga savol berishlarim mumkin, ammo bu holularning o'zaro tortishuviga, janjaliga

aylanmasligilozim. So'roqnito'g'riboshqarishuchunsavolberilibunga javob olish, keyinnavbatnikimga berishtergovchiningixtiyorida bo'lishi, yuzlashtiriluvchilarnio'zixtiyoriga qo'ymasliklozim.

Yuzlashtirishnito'g'rio'tkazishuchun obdontayyorgarlikko'rishkerak. Tergovchiso'roqqilinganshaxsniko'rsatuvlariniyana birboro'qib-o'rganibtahlilqilibchiqishilozim. Yuzlashtirishvaqtida qandaysavolberish, kimdanboshlash, qandaydalillarni aniqlashva shukabimasalalar oldindanbelgilanibqo'yilmog'ilozim.

Yuzlashtiribso'roqqilinuvchishaxslarilgariishyuzasidanmustaqilravishda alohida so'roqqilinganligiuchun, yuzlashtirishjarayonibevosita savol-javobdanboshlanadi.

Yuzlashtiriluvchishaxslarniko'rsatuvlarida turliqarama-qarshiliklarbo'ladi. Masalan, ma'lumfaktnibiritasdiqlaydi, ikkinchiesa inkorqiladi. Savoljavobni ana shutasdiqlovchishaxsdboshlashmaqsadga muvofiqdir. Yokiishbo'yichaguvoh, jabrlanuvchi, ayblanuvchiboshqa so'roqqilinganshaxsbilanyuzlashtirisho'tkazishnitalabqiladi. Birinchisavolnio'sha talabqilganshaxsdboshlashto'g'riroqbo'ladi.

Ba'zi ayblanuvchilarguvohlarningko'rsatuvidagi ayrimfaktlarniinkorqilib, uniyolg'ongapirganligini aytadilar. Yuzlashtirishpaytida bunday ayblanuvchilarikkinchinavbatda so'roqqilinishima'qul. Bundantashqari, harbiryuzlashtirishda tergovchiqaysiqatnashuvchiningko'rsatuviga ko'proqishonchhosilqilsa shushaxsdbirinchinavbatda savoljavobniboshlaydi, so'ngra ikkinchisiga o'tadi.

Yuzlashtirilayotganshaxslarga, so'roqqilinganda olinganko'rsatuvlarinibir-birlariga bildirishyokitanishtirishmutloqo mumkinemas, aksholda ularilgariberganko'rsatuvlarnima'qullab, bir-birlarinijavobinitasdiqlashbilankifoyalanibqoladilar. Buholesa yuzlashtirishnatijasini va ahamiyatinipasaytiradi.

6. Voyaga etmagan shaxslarni so'roq qilish

Voyaga etmagan shaxslarni qaysi yoshdan boshlab guvoh sifatida so'roq qilish mumkinligi qonunda ko'rsatilmagan. Tergov amaliyotida kichik, bog'cha yoshidagi bolalarni guvoh sifatida so'roq qilish, yaxshi natijalar bergani uchrab turadi.

Yosh bolaning ko'rsatuv bera olish qobiliyati uning umumiy va ruhiy tayyorgarligiga bog'liqdir. Ko'rsatuvning tashkil topishi uni so'roq vaqtida qanday qayta tiklab berishi bolalarning turli yoshlarida turlicha amalga oshadi, shuning uchun voyaga etmagan guvohlarni ruhiy holatini nazarda tutib so'roq qilish lozim. Ularni shartli ravishda uch guruhga bo'lish mumkin. 1) Maktabgacha yoshdagi bo'lgan bolalar, 2) boshlang'ich sinfdagi o'quvchi bolalar, 3) o'rta va yuqori sinf o'quvchilari, o'spirinlar. Uchinchi guruhdagi o'spirin yoshlarni so'roq qilish tartibi voyaga etgan guvohlarni so'roq qilishdan deyarli farq qilmaydi.

Voyaga etmagan guvohni so'roq qilishga tayyorgarlik ko'rishda tergovchi uning yoshi, umumiy rivojlanishi, bilimi, qobiliyat darajasi, xarakteri va xulq-atvori haqida etarli ma'lumot to'plashi zarur. Bu ma'lumotlarni tergovchi maktabdan, o'qituvchilardan yoki bolaning yaqin odamlaridan olishi mumkin. Yosh bolalar ba'zan jinoyatchilarni ulardan qasd olishidan qo'rqib, bilgan narsalarni aytib berishdan bosh tortadilar. Tergovchining vazifasi voyaga etmagan guvohlarni xavfsizligini ta'minlash jinoyat

ishilardan manfaatdor bo'lgan shaxslarning ta'siridan qutqarish va guvohga hech qanday zarar va xavf yo'qligini tushuntirishdan iboratdir.

Yosh bolalarni ularga qulay bo'lgan sharoitda va o'ziga tanish bo'lgan joyda so'roq qilish ma'qulroqdir. Qonunga binoan voyaga etmagan guvohlarni so'roq qilishda ularning yaqin odamlari, ota-onalari, aka yoki opalari, o'qituvchilari ishtirokida bo'lishi kerak. Bu shaxslar ish oqibatidan manfaatdor bo'lmasliklari lozim.

Ba'zi vaqt kichik yoshdagi guvohlar yaqinlaridan, ishtirok etuvchi o'qituvchi yoki sinf rahbarlaridan uyalib ochiq ko'rsatuv bera olmaydilar. Bu holda pedagogni boshqa maktabdan chaqirish mumkin.

Yosh bolalarni so'roq qilishda ularga qiziqarli bo'lgan suhbatdan boshlab ishonchini qozonish kerak, shunday keyin ish yuzasidan savol berishga o'tish mumkin. So'roq vaqtida charchatib qo'ymaslik uchun ularga tanaffus qilib dam berish lozim.

16 yoshdan yuqori bo'lgan guvohlar, jabrlanuvchilar ko'rsatuv berishdan bosh tortish yoki qasddan yolg'on ko'rsatuv berish uchun jinoiy javobgarlik haqida ogohlantiriladilar, 16 yoshdan kichik bo'lgan jabrlanuvchi va guvohlarga esa, ularning to'g'ri ko'rsatuvlari qanchalik ahamiyatga ega ekanligini va jinoyat ishi uchun zarurligini tushuntirish lozim.

Voyaga etmaganlarni so'roq qilishda yosh bolalar va o'smirlar psixologiyasi o'ziga xos xususiyatga ega ekanligini e'tiborga olish zarur. Shu sababli ham voyaga etmaganlarni so'roq qilish uning ob'ektiv bo'lishini ta'minlaydigan, maxsus qo'shimcha prosessual kafolatlarga egadir. So'roq qilish jarayoni esa shu tufayli kriminalistika fani ishlab chiqqan alohida taktik usullardan keng foydalanishni ko'zda tutadi.

11 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan bolalar jinoyatda qatnashgan kattalar bilan muloqotda bo'lgani bois, ularda burch va majburiyat tushunchasi shakllanadi va kattalarga taqlid qila boshlaydilar. Lekin, ular o'z xususiyatiga ko'ra, katta yoshdagilarning hamma xatti-harakatlarini to'g'ri qabul qila olmaydilar. Mana shunday sharoitda bolalar ba'zan o'rtoqlik va do'stlikni noto'g'ri tushunib, ular uchun jinoiy yo'lga kirishdan yoki boshqaning jinoyatini o'z bo'yniga olishdan ham toymaydilar.

Voyaga etmagan shaxslarni so'roq qilishning o'ziga xos uslublari bo'lganligi tufayli tayyorgarlik ko'rish ham alohida bo'lmog'i lozim. So'roqni qaerda, qachon, kimlar ishtirokida o'tkazish, qanday tartibda olib borish, qanday savollar qo'yish kabi masalalarni oldindan belgilab olish tergov harakatini muvaffaqiyatli o'tkazishiga yordam beradi. Yosh bolalarni so'roq qilishda prosessual qonun normalariga zid bo'lmagan umumiy prosessual tartibni o'zgartirib, boshqacha taktik uslublarni qo'llash mumkin. Kichik yoshdagi so'roq qilinuvchilarning shaxsini aniqlagandan so'ng, bevosita savol javobga o'tish mumkin, "erkin so'zlab berish" bosqichini savol qo'yish yo'li bilan almashtirish mumkin. Savollar aniq va tushunarli shaklda tuzilmog'i lozim.

Voyaga etmagan ayblanuvchi va gumon qilinuvchilarni so'roq qilish ahamiyati, uni o'tkazish joyi, prosessual tartibi, nima uchun uni ayblanuvchi (gumon qilinuvchi) sifatida so'roq qilinayotganligini, tushunib olishiga bog'liq. Voyaga etmagan ayblanuvchini so'roq qilish tekshirilayotgan jinoyat ishi bo'yicha tutgan o'rnini, u bilan tergov harakati o'tkazilayotganini va u o'zini mas'uliyatini anglab sodir qilgan jinoiy harakatini qanday oqibatga olib kelganini tushunishiga qaratilgan bo'lmog'i lozim.

Voyaga etmagan shaxslarni so'roq qilish jarayonida tergovchi ular bilan ruhiy kontakt o'rnatishi, ulardan haqqoniy va to'la ma'lumot olishi, so'roq ularning taqdirini to'g'ri hal qilishga ham qaratilganligini tushuntirishi lozim.

So'roq qiluvchiga muloyim, xayrixoh va maqsadli tarzda muomala qilinmasa, uning ongiga, qalbiga yo'l topish murakkab bo'ladi va to'g'ri ko'rsatuv olish qiyin kechadi.

So'roq shaxsning yoshi, umumiy saviyasi va psixologik xususiyatiga mos ravishda suhbat tariqasida o'tkazilishi ham mumkin. Voyaga etmagan shaxsning jinoyat ishida ishtirokchi bo'lishi katta yoshdagi ayblanuvchilar tomonidan uning hayotiga xavf tug'dirishi mumkin. Tergovchi bunday holatda tegishli chora ko'rib bolaga uning xavfsizligini ta'minlashini aytadi. Shundagina voyaga etmagan gumon qiluvchi va ayblanuvchilar so'roqda to'g'ri va ob'ektiv ma'lumot berishga moyil bo'ladilar.

Xulosa

Jinoyat ishini tekshirish jarayonida to'plangan ma'lumotlar, ashyoviy dalillar o'tkazilgan tergov harakatlarining natijalari O'zbekiston Respublikasi prosessual qonuni asosida rasmiylashtirilishi lozim.

So'roq bayonnomasi umumiy tergov harakatlarining bayonnomasi kabi kirish, asosiy va yakunlovchi qismlardan iboratdir. So'roq o'tkazilgan joyi, vaqti, qanday ish yuzasidan kimni so'roq qilganligi va boshqa ma'lumotlar bayonnomaning kirish qismida aks ettiriladi.

So'roq qiluvchi shaxslardan olingan ma'lumot bayonnomaga birinchi shaxs nomidan yozilishi va imkoni boricha so'zma-so'z savodli, tushunarli va o'chiruvlarsiz bo'lishi, savollar va ularga olingan javoblar qanday shaklda bo'lsa shundayligicha aks ettirilishi lozim. So'roq bayonnomasi tushunarli va ko'rsatuv beruvchining tiliga yaqinroq bo'lishi zarur. Bayonnomada guvohga yoki ayblanuvchiga no'malum bo'lgan atama va jumlarlar ishlatilmasligi lozim.

Voyaga etmagan shaxslarning ko'rsatuvlarini rasmiylashtirishda ularning yoshi va maktab tarbiyasiga tegishli ma'lumotlarini ham keltirib o'tish lozim. Bayonnomaning ikkinchi qismi so'roq qiluvchi bilan suhbatlashib bo'lgandan keyin, jinoyat ishiga aloqador faktlarni ma'lum tizimda galma-galiga yozib borish lozim.

Agar, so'roq vaqtida ko'rsatuv beruvchiga biror dalil, daliliy ashyo ko'rsatilgan bo'lsa, bu hol va unga olingan tushuncha bayonnomada ko'rsatilishi lozim.

Qonun so'roq qiluvchilarga ko'rsatuvlarni o'z qo'llari bilan yozib berish huquqini beradi. Buning yaxshi tomoni shundan iboratki, ko'rsatuv beruvchi voqea-hodisalarni, ayrim ma'lumotlarni aniqroq yozib berish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, so'roq qilingan shaxs ko'rsatuv bergandan so'ng o'z qo'li bilan yozgan faktlardan bosh tortishi yoki ularni o'zgartirishi qiyinroqdir.

Guvoh yoki ayblanuvchi ko'rsatuvlarini o'z qo'li bilan yozib berishga rozilik bersa, avval ko'rsatuvini tinglab, keyin to'ldiriladigan va mavhum joylarini savol berish orqali aniqlab, so'ngra yozib berishga sharoit tug'diriladi. Ko'rsatuv yozib bo'lgandan keyin bayonnomaning ko'rsatuv beruvchi o'qib chiqishi va har bir sahifasini alohida imzosi bilan tasdiqlashi darkor.

So'roqda qatnashgan prosessual shaxslar: prokuror, mutaxassis, tarjimon va boshqalar kirish qismida ko'rsatilgan bo'lib, ular ham bayonnomaga imzo chekadilar.

Bayonnoma so'roq qilingan shaxsga o'qib beriladi yoki o'zi tanishib chiqishiga imkon yaratiladi.

Qo'shimcha holatlar, tuzatishlar hosil bo'lib qolsa, bayonnomaning oxirgi qismiga kiritilib, so'roq ishtirokchilarining imzolari bilan tasdiqlanadi.

Guvoh va ayblanuvchilarni so'roq qilishda ilmiy-texnik vositalari, jumladan, ovoz va tasvir yozish apparatlaridan foydalanish mumkin. Hozirgi kunda amaliyotda so'roq natijasini magnit tasmasiga qayd qilish keng qo'llanilmoqda. Buning sababi shundaki, magnitofon tergov harakatlarini to'g'ri tashkil qilishga, uni qonuniy va ob'ektiv o'tkazishga, ko'rsatuvni sifatli rasmiylashtirishga va tergovchi mehnatini engillashtirishga imkon yaratadi. Texnik vositalardan foydalanish haqida JPK 91-moddasida ko'rsatilgan bo'lib, umumiy prosessual tartib asosida rasmiylashtiriladi.

So'roq natijalarini rasmiylashtirishda fonogrammalar so'roq bayonnomasini to'ldiruvchi vosita bo'lib hisoblanadi. Magnit tasmasini dalil manbai sifatida ishlatish uchun, bayonnoma tuzib rasmiylashtiriladi. Tasmada qaerda, kim tomonidan, qay vaqt, qanday ish bo'yicha va kim so'roq qilinganligi ko'rsatiladi.

So'roq natijalarini rasmiylashtirishda ovoz va tasvir yozish uslubini qo'llash so'roq bayonnomasini to'ldiruvchi vosita bo'lib hisoblanadi.

So'roq jarayonida ovoz yozib olishni quyidagi tartibda olib borish maqsadga muvofiq:

1. Tergovchi ovoz yozib olinishi to'g'risida so'roq qilinuvchilarga so'roqni boshlashdan oldin ma'lum qiladi va uni bayonnomada qayd qiladi. Ovozning yozib olinishiga so'roq qilinuvchining roziligi talab qilinmaydi. Tergovchi so'roq qilinuvchiga ovoz yozishning nima uchun kerakligi, uning ahamiyati va tartibi to'g'risida batafsil tushuntirib bermog'i lozim.

2. Fonogrammada so'roq qilish muddati va joyi ko'rsatiladi, shuningdek, so'roq boshlangan va tamom bo'lgan vaqt, so'roq ishtirokchilarining ismi, otasining ismi va familiyasi yoziladi.

3. Fonogramma so'roqning ayrimqismlariniemas, balkibutunprosessini aksettirishkerak.

4. So'roqtugagach, ovozyozishtasmasiboshdanqayta qo'yiladi. So'roqqilinuvchieshitibbo'lgach, haqiqatdanhamto'g'riekanligihaqidagibayonotiga qo'lqo'yadi.

5. Agarda fonogrammada tergovharakatijarayonida to'g'riko'rsatuvlar olishmaqsadida boshqa taktikusullardanfoydalanilganbo'lsa, tergovchibuhaqda tegishlihujjatda qaydqilibqo'yadi.

Prosessishtirokchilariishmateriallaribilantanishibchiqqanlaridanso'ngfonogramma muhrlanib, ishda saqlanadi.

Qonunga asosanqo'llanilgan apparatlarniva video-fonogrammalarniprosessualmustahkamlashmaqsadida ularnibayonnoma qandaymagnitofon, qandaytasviryozişkamasida yozilgan, qachonva qaerda qo'llanilgan, kimning ovoziyozib olinganligihaqida qaydqilinmog'ilozim. Bayonnoma tergovchiva so'roqilingan shaxstomonidan imzolanishi lozim.

